

- ²⁶ Докладніше див.: Михальський Ю. Українсько-польські стосунки в Галичині та селянські страйки 1902 року // Славістичні студії. – Львів, 1997. – С. 144-147.
- ²⁷ ДАЛО. – Ф. 350. – Оп. 1. – Спр. 4885. – Арк. 103-107; Михальський Ю. Всепольський з'їзд політиків у 1903 р. та суспільно-політична ситуація в Галичині // Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст. – Івано-Франківськ, 1997. – С. 109-113; його ж. Польські політичні партії та українське питання в Галичині на початку ХХ століття (1902-1914). – Львів, 2002. – С. 70-80.
- ²⁸ Центральний державний історичний архів України у Львові. – Ф. 146. – Оп. 8. – Спр. 214. – Арк. 105-107.
- ²⁹ Лисяк-Рудницький І. Польсько-українські стосунки: тягар історії // Україна і Польща між минулим і майбутнім. - Львів, 1991. – С. 144-145.
- ³⁰ Feldman W. Stronnictwa i programy polityczne w Galicji 1848-1906. – Kraków, 1907. – Т.2. – S. 361.

*Микола Литвин
(Львів)*

УКРАЇНСЬКИЙ ТА ПОЛЬСЬКИЙ ІСТЕБЛІШМЕНТ У ПЕРІОД “ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ” І НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНИХ РЕВОЛЮЦІЙ (1914-1918 рр.)

Вибух світової війни був зустрінутий з особливим ентузіазмом в Австро-Угорщині, Німеччині та Росії. Несподівана хвиля національного духу й шовіністичних настроїв захопила всі верстви тогочасних суспільств. Великий психоаналітик Зігмунд Фройд у серпневі дні 1914 р. написав: “Вперше за 30 років я почуваюсь австрійцем”¹. Видаеться, що під цією фразою могло би підписатися багато українців і поляків, насамперед вояків – усусусів і легіоністів, які словом і багнетом започаткували збройний чин за відродження власних національних держав². І справді, перша світова війна прискорила національну ідентифікацію слов'янських народів, визвольні рухи яких прискорили розпад імперій Габсбургів і Романових та створення незалежних держав.

Історія розглядуваної проблеми пройшла складний шлях у пошуках висвітлення суперечливих процесів того воєнного лихоліття. В цьому контексті у вітчизняній науці можна виділити кілька історіографічних етапів. Перший припадає на міжвоєнний час, коли світова війна 1914–1918 рр. автономно досліджувалась істориками в радянській і західній Україні. Для радянської історіографії визначальним був суто класовий підхід до оцінки суспільно-політичних явищ, а трактування

передумов і наслідків війни підпорядковувалося, з одного боку, обґрунтуванню закономірностей соціалістичної революції, встановленню радянсько-більшовицької влади в Україні та збереженню цілісності багатонаціональної Російської держави (згодом СРСР), а з другого – намаганню довести нібито реакційний характер українського національно-визвольного руху та його керівництва, яке зображалося поплічником (союзником) міжнародного імперіалізму³.

Західноукраїнські автори, недавні учасники або очевидці тих драматичних подій, висвітлювали хроніку світової війни з позицій боротьби українців за державну незалежність і соборність, а також ставлення військово-політичних блоків до українсько-російського й українсько-польського протистояння. Особливу увагу приділялось аналізові бойового шляху та культурно-освітній місії легіону Українських січових стрільців⁴. Багатою є література про передумови та характер українсько-польської війни 1918–1919 рр., де доводиться, що Першолистопадове повстання 1918 р. у Львові не було нелегітимною акцією чи військовим заколотом проти поляків, а правно-політичною реакцією на заяву цісаря Карла від 16 жовтня про реорганізацію Австро-Угорщини у федеративну державу й ухвалу парламентської Української Національної Ради щодо об'єднання українських земель Австро-Угорщини в Українську державу⁵.

В 1940-70-ті рр. радянська історіографія висвітлювала події 1914–1918 рр. виключно з позицій апологетики зовнішньої політики Росії як визволительки слов'янських народів, а з іншого боку дії західноєвропейських держав трактувались як імперські, експансіоністські. В той же час діяльність національно-демократичних сил в Україні характеризувалась як контрреволюційна й антинародна⁶. Щоправда, знаходилися поодинокі історики, які намагалися довести, що жовтнево-листопадові події у Східній Галичині й Буковині були частиною національно-демократичної революції на теренах Австро-Угорщини⁷. Хоч як це парадоксально, але офіційна радянська наука не “відмовляла” сусіднім полякам, чехам та угорцям у праві на державне самовираження й відокремлення від імперії.

У висвітленні планів Німеччини та Австро-Угорщини щодо України у першу чергу зверталось увагу на діяльність пангерманців і їхній вплив на урядову політику Берліна та Відня⁸. Генезу німецьких планів досліджував киянин Іван Кулінич, стверджуючи, що захоплення українських земель почалося ще задовго до війни через економічну експансію на ці терени⁹. Як складова частина експансіоністських планів європейських держав розглядалася радянськими істориками й діяльність українських громадсько-політичних структур. І лише у поодиноких працях їх показано виразниками певних (“буржуазних”) кіл українського

народу¹⁰. Щоправда, значно об'єктивніше досліджувалися соціально-економічні і демографічні процеси¹¹.

У період незалежності України проблема Першої світової війни, на жаль, не стала об'єктом комплексного наукового дослідження. До надбань останнього часу можна віднести збірник наукових праць "Перша світова війна: історичні долі народів Центральної та Східної Європи", що вийшов у Чернівецькому національному університеті ім. Ю.Федъковича 2000 р. Відзначимо також монографії Івана Патера "Союз визволення України: Проблеми державності і соборності" (Львів, 1999), Степана Попика "Українці в Австрії: австрійська політика в українському питанні періоду Великої війни" (Київ - Чернівці, 1999).

Польські національно-державні прагнення в XIX–XX ст. досить рельєфно й об'єктивно висвітлені в новій монографії Леоніда Зашкільняка і Миколи Крикуна "Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів" (Львів, 2002). Досліджено також генезу польсько-українського конфлікту 1918–1919 рр.¹²

Після вибуху світової війни влітку 1914 р. українські землі опинилися в епіцентрі бойових дій армій супротивних держав, кожна з яких у стратегічних планах виношувала мету прилучення їх частини до своєї імперії. Німеччина прагнула відірвати від Романівської імперії європейську житницю – Наддніпрянщину; Австро-Угорщина намагалася розширити свої володіння за рахунок Волині й Поділля. Росія зазіхала на прикарпатські землі. До речі, немало німецьких політиків допускало проголошення України як засіб ослабити Росію в геополітичному просторі Європи. Натякаючи на незалежність, кайзерівська Німеччина вбачала в Наддніпрянщині насамперед колонію, що стала базою постачання продуктів і сировини. Англійські та французькі адмірали мріяли про чорноморські порти Одеси й Севастополя, курорти Криму. Таким чином, українське питання знову стало об'єктом міжнародної політики. Отож "бездержавні" українці змушені були битись у складі ворогуючих сторін: до російської армії було мобілізовано 4 млн. наддніпрянців, а понад 300 тис. галичан, закарпатців та буковинців служило в цісарському війську¹³. Трагізм ситуації полягав ще й у тому, що на Південно-Західному російському фронті галичанам нерідко протистояли їхні етнічні побратими – наддніпрянські українці й козаки кубанських полків. У ході широкомасштабної Галицької битви (серпень-вересень 1914 р.) за участю півтора мільйона вояків уперше у світовій практиці масово використовувалися танки, авіабомбометання, хімічна зброя, а також започатковано депортації місцевого населення, зокрема патріотично налаштованих учителів, правників, греко-католицьких священиків у глиб Романівської імперії. На жаль, трагізм

цього нового геополітичного становища не одразу зрозуміли навіть найсвітліші постаті українського народу.

За таких складних умов українські політики розпочали пошук найраціональнішої етнополітичної орієнтації. Один із лідерів Української революції 1917–1918 рр. соціал-демократ Володимир Винниченко (згодом відомий письменник і маляр) у роботі “Відродження нації” (Відень–Київ, 1920 р.) вичленив 3 тогочасні орієнтації українських політиків. До першої групи належали ті, кого війна застала на території Романівської імперії і хто вірив, що перемога Росії змусить царат послабити національний гніт і наблизить свободу для пригноблених українців та інших народів. Друга група політиків, насамперед у Галичині, орієнтувалася на перемогу Австро-Угорщини й Німеччини та перехід під їх протекторат усієї України. Третю групу становили політики, які орієнтувалися на власні сили українства. І до цієї орієнтації В. Винниченко не зовсім обґрунтовано відносить лише “соціалістичні течії”.

А тепер розгляньмо, як змагання за українську державність у 1914–1918 рр. перейшло із загальнотеоретичної в конкретно-політичну площину.

В той час представники різних народів Росії з трибуни Державної думи заявляли неодноразово про свою лояльність щодо уряду й нової війни. З початком війни українці не робили подібних заяв, і соціал-демократ Симон Петлюра (редактор російськомовного журналу “Украинская жизнь” у Москві) дійшов висновку, що імперський уряд цю мовчанку трактуватиме як вияв вічного українського сепаратизму, намагатиметься знищити рештки національно-культурного життя. З іншого боку, необхідно було нагадати російському та європейським суспільствам про існування 30-мільйонного українського народу, втягнутого в страшну імперіалістичну бойню. Власне з цією метою Петлюра опублікував в “Украинской жизни” статтю-відозву “Війна і українці”. В ній зазначалося, що, вибираючи між Росією та Австро-Угорщиною, наддніпрянські українці пристають на бік Росії. Висловлювалося також надію, що недовіра російських владей до українців мине, і їхні проблеми у майбутньому буде вирішено¹⁴.

Товариство українських поступовців (ТУП), створене 1908 р., зайніяло загалом помірковану позицію. Його Рада вважала, що українці повинні зберігати стосовно воюючих сторін нейтралітет, і тому засудила лояльний виступ Симона Петлюри. Однак мародерство царського війська, а також репресії нової російської адміністрації в Галичині й Буковині змінили настрої тупівців, як, зрештою, й інших українських політичних сил. У декларації ТУП “Наша позиція” від грудня 1916 р. стверджувалося: “Ми [...] стоймо на основі автономного устрою тих

держав, з якими нас поєднала була історична доля; державу ми розуміємо як вільну спілку рівноправних та рівноцінних націй, серед яких не повинно бути ні гнобителів, ні гноблених". А шлях до "демократичної автономії України" мав пролягти через націоналізацію "всіх форм приватного й громадського життя: школи, суду, церкви, адміністрації і громадських установ, органів самоврядування"¹⁵. Автор цієї декларації Сергій Єфремов, один з лідерів ТУП, вимагав негайного припинення війни. Від імені ТУП він також звернувся з листом до президента США Вудро Вільсона, де підтримав президентську ноту від 18 грудня 1916 р. про принципи завершення війни, реалізацію права націй на самовизначення, висловивши надію, що майбутній мир принесе волю великим і малим націям¹⁶.

Окрему позицію зайняла закордонна група українських соціал-демократів, що гуртувалася навколо женевського місячника "Боротьба" на чолі з письменником-наддніпрянцем Левком Юркевичем (до війни в 1911–1914 рр. проживав у Франції та Львові)¹⁷. Женевська група критикувала як "русофілів" з "Української жизни", так і "германофілів" у Галичині та Німеччині. Юркевич критикував ленінську програму з національного питання, але в ставленні до війни його позиція була схожою з російськими більшовиками: гасло поразки імперіалістичних урядів у війні й заклик до революційної боротьби проти царизму. Л. Юркевич хоча й закликав "тотуватися до рішучої боротьби з царськими порядками, за політичну волю, за вільну Україну",¹⁸ однак не вірив у проголошення незалежності України в умовах світової війни; реальнішою, на його думку, була боротьба за автономію України у межах демократичної Росії.

Окремі дослідники вважають, що національно-політичною ініціативою на той час володіли українці Галичини й Наддніпрянщини, які опинилися в еміграції. Власне, з метою консолідації національно-визвольних сил галицькі політики в серпні 1914 р. організували міжпартийну (входили націонал-демократи, радикали та соціал-демократи) Головну українську раду й почали формувати легіон Українських січових стрільців, а наддніпрянці створили Союз визволення України (СВУ)¹⁹.

Вже на 3-й день війни, 3 серпня 1914 р., Головна українська рада видала маніфест, де заявила: "Теперішня хвиля кличе український народ стати єдинодушно проти царської імперії [...]. Перемога австро-угорської монархії буде нашою перемогою."²⁰ Подібну заяву видав "Союз українських і сіймових послів з Буковини". Щоби підняти рівень представництва інтересів українства, у травні 1915 р. ГУР реорганізовано в Загальну українську раду (голова Кость Левицький). До складу увійшло 25 делегатів від Галичини; 6 – від Буковини; 3 - від Союзу

визволення України, як представників інтересів підросійських українців. “Нащою метою, – підкреслювалося в одній з відозв з ЗУР, – є вільна, самостійна Українська держава”. Безпосереднім і нагальним завданням стало гасло української національно-територіальної автономії в межах імперії Габсбургів²¹. Активізувалася також справа організації українського університету у Львові.

Про австрофільські позиції заявив 21 серпня 1914 р. й митрополит Греко-католицької церкви Андрей Шептицький: “Ми з Божої волі злучені з Австрійською державою і династією Габсбургів, спільна також доля і недоля. Коли військо нашого цісаря побідить – чекає нас краща і ліпша будучість. До крові будьте вірними цісарю.”²² У відповідь на це російська окупаційна адміністрація 19 вересня вислава митрополита до Сузdalського монастиря.

Союз визволення України (перший голова Дмитро Донцов) було створено наддніпрянцями як позапартійну політичну репрезентацію національно-політичних і економічних інтересів українців у Росії. Реалізацію своїх національних змагань – державну самостійність і соборність України – Союз пов’язував з поразкою Росії у війні та поваленням царизму. Згідно з платформою СВУ, Україна мала бути конституційною монархією з демократичним ладом, однопалатною системою законодавства, громадськими, мовними та релігійними свободами для всіх національностей і віросповідань, із самостійною українською церквою. В одному зі своїх ранніх звернень “До громадської думки Європи” Союз доводив, що незалежна Україна могла б стати твердинею проти експансії Росії в Європу. Для досягнення цієї мети його діячі встановили тісні зносини з урядовими колами Берліна та Відня. Від них регулярно отримувалася матеріальна допомога, що вважалася державним боргом майбутньої Української держави. Союз розвинув видавничу діяльність різними мовами²³ й розіслав своїх представників до Італії, Швейцарії, Швеції, Норвегії, Болгарії, Туреччини, США, щоб звідти інформувати світ про важливість розв’язання українського питання. Вдалося також організувати окремі тaborи для 80-ти тис. полонених наддніпрянців у Німеччині (Раштат, Вецляр, Зальцведель) і Австрії (Фрайштадт), налагодити випуск табірної преси, відкрити освітні курси та аматорські гуртки. У часи російської окупації Львова СВУ діяв до літа 1918 р. у Відні, де опублікував низку відозв до болгарів, румунів, турків, шведів, чехів, в яких викривав брехню московського пансловізму. Пресовим органом СВУ став щотижневий “Вістник Союза визволення України” (вийшло 226 чисел загальним накладом 5000 примірників). 2 травня 1917 р. СВУ передав свої право-політичні повноваження Українській Центральній Раді як

легітимному парламентові народу України (водночас продовжував репрезентувати українські справи за кордоном)²⁴.

З виbuchом війни у Відні зрозуміли, що від позиції українського населення залежить східна політика держави, а можливо – й майбутнє монархії. Тому урядові експерти намагалися змоделювати бодай якийсь варіант творення української автономії. Її суть зводилася до того, щоб українське населення, як і польське, мало право скликати національний сейм і створювати комісії, які б займалися проблемами національної культури та шкільництва. Єдиною складною проблемою було, на думку експерта барона Андріана (1914 р.), підшукати столицю для української автономії, адже великих східногалицьких міст з переважно українським населенням практично не було. Як можливі варіанти української столиці цей експерт розглядав Чернівці й Тернопіль²⁵. Однак цей план національно-територіальної модернізації Австрії не відповідав інтересам більшості польського політикуму, і його перспективи виявилися сумнівними.

Зрозумівши, що австрійський уряд тяжіє до декларації, українські політики Кость Левицький та Микола Василько шукали підтримки в німецькому посольстві. Однак створення українського коронного краю в Галичині суперечило німецькій концепції розв'язання польського питання. Тому українські плани в особі Загальної української ради, як і австрійські обіцянки, залишилися тільки планами. Німецький тиск на австрійську політику був таким відчутним, що в 1916 р. офіційний Віденсь змушений був погодитися на вочевидь невигідне для монархії вирішення польської проблеми. 23 жовтня 1916 р. маніфестом імператорів Франца Йосифа і Вільгельма II було проголошено “відновлення” польської держави на землях Конгресової Польщі, новосформоване королівство опинилося фактично під німецьким протекторатом. Галичина мала зайняти те саме правове становище, що й Королівство Польське в Німеччині. Відтак австрійським політикам довелося таки відмовитися від ідеї українського коронного краю. Зрозуміло, що в нових геополітичних реаліях, незважаючи на масові протести українців, зокрема, заяви Української парламентської репрезентації, ділити Галичину за етнічною ознакою цісар не збирався²⁶.

Втрата надії на міжнародну підтримку у відроджені Української держави переконала українських політиків у важливості згрупування власних сил. І це вони продемонстрували після Лютневої революції, у березні 1917 р., коли створили в Києві широкопредставницький революційний парламент – Центральну Раду, котру очолив уродженець Холма, історик Михайло Грушевський. Наявні документальні джерела за літо 1917 р. свідчать, що українцям належало десь 75% її мандатів, а решта – національним меншинам:

росіяни мали понад 14% усіх місць; євреї – 6%; поляки – 2,5%. Членами Центральної Ради в серпні 1917 р. було обрано 11 поляків: 3-х від Демократичного централу, 1-го від польських соціал-демократів, 7-х від Польської соціалістичної партії (лівиці). Не використали свою квоту польські соціал-демократи (PPS)²⁷.

Головним змістом політичної стратегії Центральної Ради стало домагання автономії в складі демократичної Росії. Її діяльні соціалістичної орієнтації широко вірили, що російська демократія і справді буде проводити демократичну політику щодо інших народів федерації. Проте перші політичні кроки російських демократів в особі Тимчасового уряду (а згодом і більшовицького уряду) засвідчили їх великороджену шовіністичну політику щодо інших народів, у т.ч. українського. Проголошення 10 червня 1917 р. Центральною Радою автономії України стало кроком на шляху до повної політичної самостійності України. І лише Четвертий універсал Центральної Ради від 22 січня 1918 р. став втіленням праґнень українського самостійницького руху; в ньому було оголошено: “Від нині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого не залежною, суверенною державою українського народу”²⁸.

У січні 1918 р. ухвалено також закон про національно-персональну автономію, надану “великоруській, єврейській і польській націям”, затверджено міністрів УНР у польських і єврейських справах, надано фінансову допомогу польській гімназії в Києві²⁹. Нарешті в лютому 1918 р. у Бресті підписано мир з Центральними державами. Українська делегація домоглася скасування воєнної контрибуції, виведення австро-німецького війська після ратифікації договору, а також включила до УНР Холмщину. Однак не вдалося приєднати Галичину й Буковину, головно через спротив австрійців. Закон про новий адміністративно-територіальний поділ України від 6 березня 1918 р. поділив Україну на окремі землі; центром Підляшшя, на яке також претендували поляки, став Брест³⁰. Про українські корені Холмщини доповів 15 березня 1918 р. на засіданні Малої Ради Михайло Грушевський, зазначивши, що цей терен став інтегральною частиною Польщі лише в XIX ст.³¹

Останній рік війни актуалізував і державно-соборницькі праґнення західних українців. На українських землях Австро-Угорщини національно-демократичну революцію було започатковано створенням 18-19 жовтня парламентської Української Національної Ради та проголошенням Української держави на цих землях. Першолистопадове повстання у Львові та перейняття українцями влади у східно-галицьких повітах засвідчило правомірність самовизначення одного з найбільших народів Центральної Європи, відродження національної державності, а також рішуче праґнення галичан, буковинців та закарпатців об’єднатися

в незалежній соборній Україні. Перемога українців не загрожувала польському народу-сусідові у відродженні його державності і загалом територіальній цілісності Другої Речі Посполитої, що була проголошена 11 листопада 1918 р. У той же час національно-політичні плани польського проводу передбачали – всупереч волі українців – інкорпорацію території від Сяну до Збруча та ліквідацію Західно-Української Народної Республіки. Українство, заручившися нейтралітетом євреїв, а нерідко й збройною підтримкою, рішуче стало на захист краю. Національно-демократична революція переросла у визвольну війну українців за суверенність і соборність. Українська влада намагалася створити умови для національно-культурного життя меншин, насамперед поляків і євреїв.

Загальнонаціональним інтересам була підпорядкована Злука УНР і ЗУНР у січні 1919 р., схвалена Національною Радою, Директорією та народним вічем у Києві й затверджена Трудовим конгресом України представників усіх соціально-політичних прошарків республіки. Акт Злуки зміцнив воєнно-політичну потугу соборної держави та задекларував правно-політичні засади об'єднання українського народу.

На першому етапі українсько-польської війни переважали національно-територіальні домагання: галицькі українці прагнули відродити на власних етнічних землях національну державність, а поляки – повернути т.зв. “історичні землі”. На другому почалося воєнно-дипломатичне втручання Антанти та Росії, а війна вийшла за національно-територіальні рамки й перетворилася в арену геостратегічної боротьби великих держав у цьому регіоні Центрально-Східної Європи. На Паризькій конференції країни Антанти віддали перевагу Польщі як більш надійному партнерові у боротьбі проти більшовицької Росії. Охоплена полум’ям громадянської війни Україна вважалася ненадійним союзником. Тому Антанта пожертвувала державною незалежністю та єдністю українців задля побудови “санітарного” антибільшовицького кордону.

Розгляньмо тепер національні орієнтири польського політикуму. Вибух Першої світової війни знову виніс на міжнародну арену й польську проблему, що хоч і не відігравала стратегічної ролі в планах супротивних блоків, але з нею повинні були рахуватися лідери держав, які мали у своєму складі польські етнорегіони. Жадаючи морально-політичної прихильності польського політикуму й бізнесу, уряди Німеччини й Австро-Угорщини у спільній заяві від 9 серпня 1914 р. запевнили, що їх війська принесуть поневоленим царизмом полякам свободу, а Королівству Польському – незалежність. Хоч за сприятливих геополітичних умов імператор Франц Йосиф був не проти

Німецькі та угорські політично-промислові кола насамперед цікавилися Балканами й Близьким Сходом; щоправда, у Берліні теж планували невелику корекцію східного кордону, не прагнучи збільшувати чисельність поляків у своїй державі. Радикальні німецькі політики в особі президії Пангерманського союзу прагнули розчленувати Росію й оволодіти Польщею, Литвою, Білоруссю, Україною та прибалтійськими губерніями для поселення в них німецьких колоністів, а Берлін мав стати центром т. зв. “Середньої Європи”. Окремі угорські політики виступали не тільки за територіальні прирошення до імперії Габсбургів південнослов'янських земель, а й за сприятливих умов – Волині та Поділля, де були чималі польські земельні маєтності.

Офіційна Росія пообіцяла об’єднання 3-х частин Польщі під скіпетром Романових з наданням їй широкої автономії і, тим самим, послаблення Німеччини та Австро-Угорщини; інша, менша частина російського суспільства, вважала небезпечним посилення польського елементу імперії Романових. Союзні Велика Британія і Франція вбачали у польському питанні внутрішню справу багатонаціональної Російської імперії³².

Як бачимо, учасники поділів Речі Посполитої – Росія, Німеччина та Австро-Угорщина – опинилися, в силу геополітичних розбіжностей, у супротивних воєнно-політичних блоках (перша разом з Велико-Британією і Францією в Антанті, а дві наступні разом з Італією у блоці Центральних держав). І хоч “польська карта” в офіційних документах не стояла в центрі світової геополітики, все ж відігравала важливе значення в ході політичних дискусій та бойових дій у Центрально-Східній Європі. Зрозуміло, що свої прогнози щодо майбутнього нації польські політики насамперед пов’язували з перемогою однієї з конфліктуючих сторін і, в залежності від передбачуваної розв’язки, будували власні державотворчі плани. При тому кожна партія (політичне угруповання) намагалася переконати співвітчизників по різні боки кордонів у правильності свого вибору.

Погоджуємося з польською історіографією в тому, що напередодні і в перші роки війни польський політикум реально розглядав лише 2 завдання: або союз з Росією та об’єднання польських земель під царським скіпетром, або взаємодія з Австро-Угорчиною й відновлення польської державності під владою Габсбургів. Цікаво, що поділ на прихильників проросійської орієнтації та орієнтації на Центральні держави загалом співпадав за партійно-політичним спрямуванням³³.

За перший варіант виступали насамперед ті політики, які після революційного 1905 р. стали депутатами Думи й разом з російськими партіями намагалися демократизувати політику Росії. Прихильники

другої орієнтації критикували колоніальну політику царизму щодо поневолених народів, а також протидію Росії будь-яким спробам змінити монархічну форму правління. Державно-політичні шанси поляків вони вбачали в тому, щоб у світовій бійні народів виступити самостійною збройною силою. Цей вибір зробили члени ППС – революційної фракції на чолі з Юзефом Пілсудським.

Ліві робітничі партії, що розгорнули антивоєнну пропаганду, гнівно засудили обидві орієнтації. Однак їх погрози, як слушно відзначають польські дослідники, йшли відріз із прагненнями більшості польського суспільства³⁴.

Розгляньмо конкретніше плани й наслідки реалізації перших 2-х завдань. Концепції розв'язання польської та української проблем при підтримці Росії сформульовав у працях “Думки сучасного поляка” (1903), “Німеччина, Росія та польська проблема” (1908) і виступах у Думі лідер націонал-демократів Роман Дмовський, голова Польського кола в II і III російській Державній Думі (1906–1912). Враховуючи geopolітичну ситуацію напередодні світової війни, він вважав нереальною програму відновлення Речі Посполитої в кордонах 1772 р. При тому не заперечував проти розширення російських кордонів на заході, а відтак надання зібраним польським землям автономії в межах Росії, в котрій бачив противагу німецькому гегемонізму³⁵. 1908 р. Дмовський заангажував колег-депутатів і партійців до неославістської акції, що мала на меті об'єднання слов'янських народів під патронатом царата. Діяльність лідера національних демократів Королівства Польського позитивно оцінили галицькі консерватори, клерикальні людовці на чолі із С.Стояловським, демократи, а також Слов'янський клуб у Krakovi – послідовник польського слов'янофільства XIX ст. Думки галицьких ендеків і більшості партійців на чолі з редактором “Слова Польського” З.Василевським підтримали позицію Р.Дмовського; партійний С.Гломбінський засудив залучення галицьких поляків до неославістського руху, мотивуючи своє переконання загрозою втратити вплив у політичних сферах Австро-Угорщини. Неославістський рух також ігнорували польські людовці й соціал-демократи³⁶.

Славістичні конгреси у Петрограді (1908), а особливо Софії (1910) засвідчили безперспективність неославістської ідеології, що еволюціонувала у бік пансловізму російської версії. Завдяки діяльності московсько-літерських панславістських товариств і комітетів напередодні Першої світової війни в російському суспільстві все більше утверджувалась ідея визвольної місії Росії для слов'янського світу.

Загалом неославізм не набув серед галицьких політичних кіл такого поширення, як серед інших народів Австро-Угорщини, оскільки прозахідна політична орієнтація та національно-культурне спрямування

більшості польських і українських партій виключали слов'янську ідею з арсеналу політичних засобів боротьби за національні права. Українську громадськість краю в цьому русі представляли лише московофіли, для яких слов'янська ідея була складовою частиною світогляду й політичних орієнтирів; їх лідер Дмитро Марков навіть зробив спробу, однак, невдалу, очолити неославістський рух в Австро-Угорщині. “Пропаганда за рублі” – так назвали галицькі українці дії московофілів на користь Росії³⁷.

Польський політикум Галичини обмежився пасивною підтримкою участі співвітчизників Королівства Польського в неославістському русі. У порівнянні з Росією і Німеччиною, як стверджують українські дослідники, поляки в Австро-Угорщині мали умови для національно-культурного та соціально-політичного розвитку й не вважали за потрібне ризикувати цим становищем. Попри всю свою недосконалість парламентська традиція галицьких поляків, як і українців, дисциплінувала широкі верстви суспільства, привчаючи їх до життя в конституційній державі³⁸.

Відзначмо й те, що неославістський рух мав негативні наслідки для польсько-українського порозуміння: обговорення перспектив польсько-російської співпраці засвідчило заперечення ідеологами неославізму окремішності українського народу. Тому польські політики Галичини вбачали в неославізмі додатковий засіб боротьби проти українського руху, а місцеві московофіли – можливість представити слов'янству галицьких українців як частину “єдиного російського народу”.

Утворений восени 1914 р. у Варшаві широкопредставницький Польський національний комітет на чолі з Р.Дмовським підтримав маніфест до поляків Верховного головнокомандувача російського війська великого князя Миколи Миколайовича від 14 серпня, котрий проголошував плани об’єднання всіх польських земель під скипетром царя з наданням свободи віросповідання, мови та самоврядування, а також закликав відродити традиції Грюнвальда супроти німецької агресії³⁹. Ще раніше, 8 серпня, на пленарному засіданні Державної думи представник Польського кола ендек Віктор Яронський зачитав декларацію, де проголошувалася тотожність інтересів польського народу з Росією в розпочатій “війні між слов'янським і німецьким світом”. Аналогічну позицію зайняли поляки на своїх губернських і повітових з'їздах, а також земських зібраниях Київщини, Поділля, Волині, Рівненщини, Острожчини⁴⁰.

Ендеки розпочали створення громадських комітетів для допомоги біженцям і сім'ям загиблих вояків, а також здійснили пропагандистські акції за майбутнє об’єднання польських земель у складі Росії.

Одним з пріоритетних завдань Польського національного комітету було сформування в складі царської армії польських відділів для боротьби з німцями. Власне ініціаторами цієї акції виступали польські громадські діячі Вітольд Горчинський і Зігмунд Баліцький, що очолив спеціальний комітет. А вже 10 січня 1915 р. командувач Південно-Західного фронту генерал Микола Іванов з благословення великого князя Миколи Миколайовича видав наказ про сформування польського легіону в Пулавах. Зіткнувшись з організаційними труднощами та певними негаціями в солдатському середовищі та Галичині, Польський національний комітет полишив вербункову акцію. Наразі сформовано лише легіон силою батальйону (понад 900 осіб; під назвою Легіон Пулавський), у березні 1915 р. скерований на протинімецький фронт⁴¹. Восени того самого року реорганізований легіон було приєднано до польської стрілецької бригади.

І все ж результат діяльності проросійського табору загалом можна вважати негативним: царат блокував будь-яку реалізацію польських політичних планів, не став масовим і Легіон Пулавський, відчутною була контрпропаганда галицьких ендеків. Не ддавали авторитету російській адміністрації страшні хвилі солдатсько-селянських погромів, що охопили майже всю Наддніпрянщину, особливо в 1916–1917 рр. Ідеється, зокрема, про бунти бідноти, нищення розкішних резиденцій польських поміщиків (наприклад, у палаці графів Санґушків – Потоцьких в Антонінах була власна електростанція, гараж на 9 автомобілів, оранжерея, каретний двір, кілька сотень верхових рисаків і півтисячі мисливських собак, тобто було за чим шкодувати)⁴². Проросійські настрої охолодила й окупаційна політика царської адміністрації в Галичині, жорстокий штурм Перемиської фортеці, депортаційні акції нелояльних до режиму галичан і буковинців⁴³.

За перші місяці війни (до 1 січня 1915 р.) російська військова адміністрація, прикриваючися гаслом “порятунку єдиновірних братів”, змусила 300 тис. холмщаків (головно українців) переселитися в 37 внутрішніх губерній Російської імперії. Ця акція мала всі ознаки насильницької депортації⁴⁴.

Після вступу австро-німецького війська до Королівства Польського тут змінилася ще й пронімецька орієнтація консервативних сил.

А тепер розгляньмо національні прағнення польського політикуму, що базувалися на проавстрійській орієнтації. Як відомо, поляки, вступаючи в модерну добу, не були зовсім “недержавною нацією”: вони мали політичні традиції самоврядування, партії та національну правлячу еліту в імперії Габсбургів. За умовами австро-польського компромісу, що розширив права поляків у краї, намісник Галичини обов’язково повинен був призначатися з числа польської аристократії.

В Галичині регулярно провадилися загальнопольські форуми, що мали знаменувати єдність розшматованої нації, ставилися пам'ятники повстанцям-військовикам і культурним діячам, урочисто відзначалися їхні ювілеї, створювалися загальнопольські товариства журналістів, музикантів і т.ін.

Значна частина польських політиків-“угодовців”, депутатів Галицького сейму (Агенор Голуховський, Флоріан Земляковський та ін.) сподівалася перетворити автономну Галичину на “польський П'ємонт”, навколо якого мала відродитися в історичних кордонах Польська держава. Нова війна, на їхню думку, мала прискорити матеріалізацію цієї ідеї. Тим більше, що до 1914 р. було офіційно дозволено парамілітарні організації “Стрілецький союз”, “Стрілець”, “Польські стрілецькі дружини”, “Дружини Бартоша”, “Підгальські дружини”, котрим регулярно цісарська армія надавала допомогу в організації вишколу та виховання. Діяльність львівського соціаліста Ю.Пілсудського, одного з лідерів “Стрільця” і “Стрілецького союзу” (створеного 1910 р.), розгорталася у порозумінні з австрійською розвідкою, що отримувала від нього конфіденційну інформацію про Росію. Майбутній маршал, який перебрався у перші дні війни до Krakova, планував з допомогою стрілецтва провести диверсійні акції в російському тилу й заініціювати повстання в Королівстві Польському. Однак ця ідея зазнала поразки: місцеве населення з недовірою зустріло пілсудчиків, звинувативши їх у зв'язках з німцями. На вимогу цісарського командування Ю.Пілсудський у середині серпня змушений був призупинити тижневий рейд спеціальних загонів і, на пропозицію голови польського кола в Державній раді (Віден) Юліуша Лео, вирішив приєднати свої формування до щойно створених польських легіонів у складі австро-угорської армії. Цісарське командування погодилося створити два польські легіони – Західний у Krakovі і Східний у Львові по 8,5 тис. осіб у кожному (нагадаймо, що українцям дозволено лише один 2-тисячний легіон УСС). Загони Ю.Пілсудського реформували у 1-й полк, а в грудні 1914 р. на постої в Новому Санчі - у 1-шу Бригаду польських легіонів (2,4 тис. осіб), що одразу ж прийняла бойове хрещення під Tarновом (Ловчувек)⁴⁵. Загалом, бойовий шлях польських легіонів у Підгаллі, Карпатах та на Волині тривав 3 роки аж до липня 1917 р., коли вони на заклик Ю.Пілсудського відмовилися знову заприсягти на вірність Німеччині та Австро-Угорщині.

Як уже зазначалося, влітку 1915 р. Німеччина та Австро-Угорщина, захопивши землі Королівства Польського, поділили їх між собою. У відповідь Польське коло у Відні після захоплення Варшави звернулося до цісаря із закликом об'єднати Королівство Польське з Галичиною під своїм скипетром, але після негативної реакції Берліна ця пропозиція

залишилася без відповіді. В той час частина аристократії та міщенства королівства виступила за “активізацію” польської орієнтації на Німеччину. А в грудні 1915 р. ППС-фракція і група людовців “Визволене” організували Центральний національний комітет, що виступив за створення Королівства Польського під протекторатом Німеччини, щоправда, без Галичини й Познаньщини, але натомість із включенням частини правобережної України. Щоправда, Берлін не відгукнувся на заклик пілсудчиків⁴⁶.

У той же час ендеки зайніли нейтральну позицію щодо німців, залишаючися вірними Росії. А лідер ендеків Р.Дмовський намагався навіть заручитися підтримкою керівників Антанти щодо реалізації планів автономізації Королівства Польського в складі Росії. Його підтримала польська еміграція.

Згадуваний маніфест імператорів Німеччини й Австро-Угорщини від 5 листопада 1916 р. про створення в майбутньому самостійного Королівства Польського (а фактично конституційної монархії на чолі з королем німецької династії) польський загал зустрів з прохолодою, а російський цар виступив з гнівним протестом.

Навесні 1917 р. більшість із 3 млн. поляків Росії підтримала Лютневу демократичну революцію. Тоді й відбулися зміни політичних орієнтацій поляків: втратили позиції ендеки, зросли впливи ліберальних демократів і лівих сил, що виступали за кардинальні соціально-економічні реформи. Все більшої популярності серед політиків, а також військовиків польських корпусів (дислокувалися на Поділлі й Волині) набуvalа ідея польської незалежності.

Більшовицька Рада народних комісарів, що прийшла до влади в ході Жовтневого збройного перевороту, оголосила Декларацію прав народів Росії, проте реально погодилася лише на визнання незалежності Фінляндії та Польщі.

У першій половині 1918 р. після поразки німецьких військ у Франції та австро-угорських в Італії й на Балканах активізували діяльність польські лоялісти. Варшавський уряд Яна Стечковського започаткував переговори з Берліном і Віднем про перехід влади до поляків. А вже 7 жовтня 1918 р. Регентська рада видала “Маніфест до польського народу”, де проголосила утворення незалежної Польської держави на всіх польських землях, створення коаліційного уряду (воєнним міністром заочно став в'язень Магдебурдської в'язниці Ю.Пілсудський). 19 жовтня Польська рада Цешинського князівства проголосила приєднання Цешинської Сілезії до відроджуваної Польської держави й погодилася з чехами на її поділ. Польські посли до австрійського парламенту зініціювали створення 28 жовтня в Кракові Польської ліквідаційної комісії на чолі з Вінцентієм Вітосом, що всупереч

українцям прагнула перейняти владу від австрійської адміністрації в Галичині. Водночас вона не визнала Регентської влади й фактично діяла як регіональний галицький уряд. У ніч на 31 жовтня члени Польської військової організації та патріотичні сили під проводом полковника Б.Рої роззброїли австрійський гарнізон Кракова й оволоділи більшістю населених пунктів Західної Галичини. Переходові влади у Львові 1 листопада перешкодили українські військові формування, створені Українською Національною Радою, що проголосила відродження Української держави на українських етнічних землях Австро-Угорщини⁴⁷.

Отож листопадові національно-демократичні революції 1918 р. в Австро-Угорщині та Німеччині знову актуалізували польську проблему. У Берліні прийшли до влади соціал-демократи, у Відні – австрійські соціалісти. Відтак під тиском поневолених народів розпалася полієтнічна імперія Габсбургів. 11 листопада Німеччина підписала перемир'я з Антантою, що передбачало виведення німецького війська з окупованих територій, але не торкалося східних територій. Того самого дня Регентська рада передала військово-політичну владу щойно визволеному Ю.Пілсудському; його владу одразу ж визнав Люблінський тимчасовий народний уряд, а також ліві та центристські партії. Так відродилася незалежна Польська держава.

* * *

Таким чином, у перебігу Першої світової війни українські та польські соціалістичні та національно-демократичні партії та політичні угруповання не виробили єдиного політичного курсу в ставленні до “своїх” урядів і вибору союзників. Неузгоджена позиція українського політикуму щодо війни негативно впливала на вироблення стратегії і тактики не тільки в ході воєнно-політичних пертурбацій, а й під час повалення монархічного режиму Романовичів, коли необхідно було очолити українську революційну стихію 1917 р. Така різновекторна політика, особливо на завершальному етапі, не відповідала настроям солдатських мас. Поширення антивоєнних ідей у війську ініціювало некеровані антивоєнні демонстрації на фронті, наслідком чого стали невиправдані численні жертви через покарання за законами воєнного часу⁴⁸. Не відчутною, на відміну від поляків, була й допомога української діаспори.

У 1-й четверті ХХ ст. українське й польське питання перетворилися на актуальну проблему міжнародного життя, а український та польський народи – з об’єктів на суб’єкти міжнародного права. І лише несприятлива зовнішньополітична ситуація, необхідність українців боротися кількома фронтами проти іноземних армій стали головними

причинами втрати державної незалежності й територіальної цілісності України. На повоєнній Паризькій конференції країни Антанти віддали перевагу відродженій Другій Речісполітії як більш надійному партнерові у боротьбі проти російсько-більшовицької експансії в Європу. А національно-політичні проблеми розшматованих українців ще протягом тривалого часу продовжували залишатися нерозв'язаними у Польщі, Румунії, Чехословаччині та СРСР–УРСР.

- ¹ Freud S. Todest rieb. Цит. за ст.: Иланов Т.М. Австро-Венгрия в Первой мировой войне. Крах империи // Новая и новейшая история (Москва, Россия). – 2001. – № 5. – С. 26.
- ² Див.кн.: Литвин М., Науменко К. Исторія галицького стрілецтва. – Львів, 1990; Dziesiąciolecie odrodzenia polskiej siły zbrojnej 1918–1928 / Pod red. H.Mościckiego, W.Dzwonkowskiego, T.Bałabana. – Warszawa, 1928.
- ³ Яворський М. Проблеми української національно-демократичної революції у 1917 р., її історичні основи та її рухові сили // Червоний шлях. – 1927. – № 2; Крастынь Я. Революционная борьба крестьян в годы империалистической войны (1914–1918). – Москва, 1932; Чеботарьов Ю. Селянський рух на Україні в 1917 році. – Київ, 1935.
- ⁴ Левицький К. Исторія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914–1918. У 3-х ч. – Львів, 1928–1930; його ж. Історія політичної думки галицьких українців. – Львів, 1926; Українські Січові Стрільці. 1914–1920. – Львів, 1935; Думін О. Історія легіону Українських Січових Стрільців. 1914–1918. – Львів, 1936.
- ⁵ Левицький К. Великий Зрив: До історії української державності від березня до листопада 1918 р. на підставі споминів та документів. – Львів, 1931; Лозинський М. Галичина в 1918–1920. – Віденсь, 1922; Омелянович-Павленко М. Українсько-польська війна 1918–1919. – Прага, 1929; Палиєв Д. Листопадова революція. – Львів, 1929.
- ⁶ Див.: Емец В.А. Советская историография происхождения первой мировой войны // Первая мировая война. – Москва, 1968. – С. 23–57; История первой мировой войны 1914–1918. – Т. 1–2. – Москва, 1975.
- ⁷ Карпенко О.Ю. До питання про характер революційного руху в Східній Галичині в 1918 році // З історії західноукраїнських земель. - Вип. 1. – Київ, 1957.
- ⁸ Нотович Ф.И. Захватническая политика германского империализма на Востоке 1914–1918 гг. – Москва, 1947.
- ⁹ Кулінич І.М. Україна в загарбницьких планах німецького імперіалізму (1900–1914). – Київ, 1963.
- ¹⁰ Торжество історичної справедливості. – Львів, 1968.
- ¹¹ Макарчук С.А. Этносоциальное развитие и межнациональные отношения на западноукраинских землях в период империализма. – Львов, 1981; Десятинський П.Є. Великий Жовтень на Волині. – Львів, 1977. Конкретно-

- історичний матеріал з цієї проблеми є також у багатотомнику “Історія міст і сіл Української РСР”, виданому в 60-х – 80-х рр.
- ¹² Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. – Львів, 1998; Макарчук С. Українська республіка галичан. – Львів, 1997.
- ¹³ Історія України / Керівник авт. кол. Ю.Зайцев. Вид. 2-ге. – Львів, 1998. – С. 213–214.
- ¹⁴ Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ століття: Нариси політичної історії. – Київ, 1993. – С. 63–64.
- ¹⁵ Брицький П. Ставлення українських політичних партій до Першої світової війни // Перша світова війна: історичні долі народів Центральної та Східної Європи. – Чернівці, 2001. - С. 131.
- ¹⁶ Там само.
- ¹⁷ Довідник з історії України. – Київ, 2001. – С. 1112–1113.
- ¹⁸ Феденко П. Український рух у 20-му столітті. – Лондон, 1959. – С. 99–100.
- ¹⁹ Патер І. Союз визволення України: проблеми державності і соборності. – Львів, 2000. – С. 73.
- ²⁰ Діло. – 1914. – 3 серп.
- ²¹ Новітня історія України (1900–2000). – Київ, 2000. – С. 137.
- ²² Діло. – 1914. – 26 серп.
- ²³ СВУ видав 25 брошур 10-ма мовами про Україну, а також сприяв виходу 2-х часописів: “Українські новини” німецькою мовою у Відні та “Український огляд” французькою в Лозанні. Всього видано понад 150 книжок і брошур.
- ²⁴ Патер І. Союз визволення України. – Львів, 2000. – С. 136–306.
- ²⁵ Попик С. Українці в Австрії: австрійська політика в українському питанні періоду Великої війни. – Київ-Чернівці, 1999. – С. 100–101.
- ²⁶ Попик С. Українці в Австрії 1914–1918. – С. 114-115; Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920. – С. 20-23.
- ²⁷ Українська Центральна Рада: Докум. і матеріали. – Т. 1. – Київ, 1996. – С. 10-11, 233; Polacy na Ukrainie: Zbiór dokumentów. – Cz. 1: Lata 1917–1939. T. 2. – Przemyśl, 1999. – S. 7-27.
- ²⁸ Українська Центральна Рада. – Т. 1. – Київ, 1996. – С. 101-102; Т. 2. - Київ, 1997. – С. 102-104.
- ²⁹ Українська Центральна Рада. – Т. 2. – С. 72, 99-101, 259.
- ³⁰ Там само. – С. 181-182.
- ³¹ Там само. – С. 203-207.
- ³² Історія Центрально-Східної Європи / Ред. Л. Зашкільняк. – Львів, 2001. – С. 362; Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. – Львів, 2002. – С. 432; Нариси з історії дипломатії України. – Київ, 2001. – С. 302–303.
- ³³ Дыбковская Алиция, Жарын Малгожата, Жарын Ян. История Польши с древнейших времен до наших дней. – Варшава, 1995. – С. 216.
- ³⁴ Там само.
- ³⁵ Wapiński R. Roman Dmowski. - Lublin, 1989. - С. 175–179; Довідник з історії України. – Київ, 2001. – С. 213–214. Поштовхом до організаційного оформлення неославістського руху став фактично законопроект німецького

- уряду 1907 р. про відчуження західнопольських земель.
- ³⁶ Мацевко І. Польські національні демократи і неославізм (1907–1910) // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2000. – Вип. 35–36. – С. 212–227.
- ³⁷ Москвофільство: документи і матеріали / Вступ. ст., комент. та довідка докум. О. Сухого. – Львів, 2001. – С. 25–57; Мацевко І. Слов'янська ідея в інтерпретації та політичній діяльності Дмитра Маркова // Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету ім. І.Франка: Зб. наук. пр. – Львів, 2000. – Вип. 3. – С. 97–103; Макарчук С. Галицьке москофільство в кінці XIX – на початку ХХ ст. // Історичні дослідження. Вітчизняна історія: Респ. міжвідомчий зб. наук. пр. - Вип. 16. – Київ, 1990. – С. 101–107; його ж. Москвофільство: витоки та еволюція ідеї (середина XIX – 1914 р.) // Вісник Львівського університету. Серія історична. - Вип. 32. – Львів, 1997. – С. 82–92; Міллер А. “Украинский вопрос” в политике властей и русском общественном мнении (вторая половина XIX в.). – Санкт-Петербург, 2000.
- ³⁸ Див.: Аркуша О. Парламентська традиція галицьких українців у другій половині XIX – на початку ХХ ст. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. - Вип. 6. – Львів, 2000. – С. 68–83; Чорновіл І. Польсько-українська угода 1890–1894 рр. – Львів, 2000; його ж. Українська фракція Галицького краєвого сейму 1861–1901: Нарис з історії українського парламентаризму. – Львів, 2002.
- ³⁹ Історія Центрально-Східної Європи. – С. 354. Польський національний комітет нараховував 27 членів: 14 єндеків, 6 реалістів і 7 безпартійних.
- ⁴⁰ Лісевич І.Т. У затінку двоглавого орла (польська національна меншина на Наддніпрянській Україні в другій половині XIX ст. – на початку ХХ ст.). – Київ, 1993. – С. 73. На думку київського дослідника таку позицію зайняли лише представники “імущих класів”.
- ⁴¹ Перша світова війна: історичні долі народів Центральної та Східної Європи. – Чернівці, 2000. – С. 159.
- ⁴² Гудь Богдан. Українці – поляки: хто винен? У пошуку першопричини українсько-польських конфліктів першої половини ХХ століття. – Львів, 2000. – С. 82.
- ⁴³ Про функціонування каральної системи російського самодержавства в Україні в роки Першої світової війни див.кн.: Ярміши О.Н. Каральний апарат самодержавства в Україні в кінці XIX – на початку ХХ ст. – Харків, 2001.
- ⁴⁴ Горний М. Трагедія Холмщини та Підляшшя у Першій світовій війні // Перша світова війна: історичні долі народів Центральної та Східної Європи. – С. 171–172.
- ⁴⁵ Klimecki Michał. Łowczówek 1914. – Warszawa, 1993. – S. 34-64.
- ⁴⁶ Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі. – С. 434.
- ⁴⁷ Детальніше див.: Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр.
- ⁴⁸ Перша світова війна: історичні долі народів Центральної та Східної Європи. – Чернівці, 2000. – С.132; Ярміши О.Н. Каральний апарат

самодержавства в Україні в кінці XIX – на початку ХХ ст. – С.178, 196, 228-230; Українська революція: 1917 – початок 1918 рр.: Проблеми, пошуки, узагальнення. – Запоріжжя, 1998. – С.75-114.

*Таїсія Зарецька
(Київ)*

ПОЛЬСЬКЕ НАСЕЛЕННЯ УНР В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ (1917-1918 рр.)

Під час, а особливо наприкінці Першої світової війни, боротьба європейських народів за створення своїх незалежних держав призвела до розпаду великих імперій, корінних змін політичної мапи Європи, де поряд з іншими країнами з'явились Українська Народна Республіка й Республіка Польща. На початку української революції було обрано представницький орган – Українську Центральну Раду, доба якої охоплювала березень 1917 – квітень 1918 рр.

У процес українського державотворення цього періоду разом з іншими вагомий внесок зробили й поляки.

Польське населення України мало дуже радикальні настрої відносно її правового статусу й у більшості висловлювалося за її повну державну незалежність.

За переписом населення 1897 р. поляки становили 8% населення території України. У Києві мешкало не тільки багато людей польського походження, а й були розвинені польські культура та традиції. У місті тоді налічувалося всього 225 тис. 700 мешканців, з-поміж яких 47 тис. 700 становили українці (21,1%), поляки – 16 тис. 800, що дорівнювало 7,4% киян. До порівняння: росіяни – 53,3%, єреї – 13,7%¹.

З початком Першої світової війни польське населення Наддніпрянської України почало масово створювати підпільні організації, товариства, спілки, осередки тощо, діяльність котрих було спрямовано на відродження польської незалежної держави. Діяли студентські таємні організації “Полонія” (“Polonia”), знаходилася під впливом національних демократів “Корпорація” (“Когорася”) лівого спрямування, що симпатизувала ППС, продовжувала діяти створена в 1912 р. “Філареція” (“Filarecja”)².

Важливу роль відігравав Союз польської прогресивно-незалежницької молоді.

На початку війни за ініціативою Юзефа Пілсудського було створено Польську Військову Організацію ПОВ (“Polska Organizacja Wojskowa”),